

עליו (וכדעת ר' יהושע בן קפוסאי). רב נחמן אמר: בעליו מעידים עליו, שלא נחשדו ישראל על הטלת מומים.

על בכור של אחרים – לדברי הכל ישראל נאמן להעיד.
ואולם רועה ישראל בבית כהן, לפי דעה אחת (רבי יוחנן או רבי אלעזר אליבא דת"ק), אינו נאמן להעיד על בכור רבו, שחוששין ללגימה. ואין כן דעת רשב"ג (והלכה כמותו כנ"ל).

ג. עד אחד נאמן להעיד על הבכור שנפל בו מום מאליו, בין איש בין אשה – כבשאר איסורים.
עד מפי עד – רב אסי (אמי) אסר, וכן דעת מרימר. ורב אשי (אסי) התיר. וכן רב יימר הורה להתיר, והסיקו שכן הלכה.

ד. אמר רבי אילעא: לא היו מוחזקים בו שהוא בכור, ובא אחד ואמר שהוא בכור ומומו עמו (ומעיד שנפל המום מעצמו, ורוצה להתיר לו לשחטו) – נאמן (אפילו הוא כהן), שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, שהרי אילו היה עברייני להטיל המום בכוונה, היה מטיל מום הניכר ואוכלו ללא הַרְאָיָה לחכם ובלא שידעו שהוא בכור.

א. יש אומרים דוקא בתוך כדי דיבור נאמן, שאומר 'בכור ומומו עמו' (עפ"י מהריט"א. וע' כתובות כב מחלוקת הראשונים בכל 'הפה שאסר... לאחר כדי דיבור').
ב. אם לא הוחזק ככהן באותו מקום, האם נאמן לומר כהן אני והמום נפל מאליו, משום 'הפה שאסר' שהיה יכול שלא לומר שכהן הוא – ע' בשו"ת אחיעזר ח"ב לו, ג שצדד להקל בצירוף כמה סניפים.

דף לו

- נד. א. האם כהן נאמן לומר: הראיתי בכור זה לחכם ואמר לי מום קבוע הוא זה?
ב. האם נאמן הכהן לומר: בכור זה נתן לי ישראל במומו?
ג. האם נאמן ישראל לומר בכור זה כשהיה קטן נתתי לכהן במומו?
ד. האם אומר אדם למי שאינו נאמן על המעשרות: 'קח לי פירות ממי שהוא נאמן' / 'ממי שהוא מעשר' / 'מאיש פלוני'?
ה. האם רואים בכורות לישראל כשאינן נמצא עמו כהן?
ו. האם נאמן אדם להעיד על מום בהמת מעשר שלו?
א. נאמן הכהן לומר: הראיתי בכור זה לחכם והתירו, שאעפ"י שהכהנים נחשדו על הטלת מום בבכור, לא נחשדו לשחוט קדשים בחוץ.
א. כתב רש"י: ובלבד שיהיו לו עדים שלא הטילו. אבל הרא"ש כתב שיש לנו להניח שהחכם לא היה מתיר לו ללא שהעידוהו שנפל מאליו.
ב. כתב הרא"ש: דוקא אם אמר: חכם פלוני, אז הוא 'מלתא דעבידא לאגלויי' ונאמן (כדברי רב יהודה דקיי"ל כוותיה כדלהלן). אבל במום שאינו מובהק נאמן אף ללא ציון שם החכם, כיון שאינו חשוד לשחוט קדשים בחוץ, ודאי הראה לחכם ולא היה זה מתירו אא"כ העידו בפניו שנעשה המום מאליו.

ב. אמר רב יהודה אמר רב: נאמן הכהן לומר, בכור זה נתן לי ישראל במומו (הרא"ש כתב: דוקא כשמציין מי הוא. והרמב"ם (בכורות ב, יט) כתב בסתם) – שכל דבר שהוא עשוי להתגלות, אין אדם משקר בו. ולפי לשון אחרת אינו נאמן. והסיקו הלכה כלשון ראשונה, וכן הורה רפרם בפומבדיתא.

ג. אמר רבי ירמיה בר אבא (וכן שנו בסורא): נאמן ישראל לומר בכור זה נתתי לכהן במומו. ופרשו שהחידוש הוא בקטן והגדיל (רש"י: שהיה הטלה קטן כשנתנו לו).

א. אעפ"י שלפי לשון ראשונה בגמרא אין מקור לדין זה, משמע שלדינא הוא מוסכם, שהרי אמרו 'והלכתא אפי' לו כלשנא קמא.

ב. רבנו גרשום פירש דלא כרש"י: 'קטן והגדיל' – המעיד היה קטן כשנתנו לכהן.

ד. האומר למי שהוא חשוד על המעשרות: קח לי פירות ממי שהוא נאמן / ממי שהוא מעשר – אין נאמן החשוד לומר קניתי מן הנאמן. ואפילו אם ננקוט ככלל שדבר העשוי להתגלות אין אדם משקר בו – כאן יכול להשתמש ולומר, זה שלקחתי ממנו – בעיני הוא נאמן.

אבל אם אומר לו: קח לי מאיש פלוני – נאמן לומר שלקח מאותו אדם [ולרבי יוסי, רק כשאומר קח מפלוני ואני אתן מעות. ע' ירושלמי דמאי ד, ד]. ואפילו אם ננקוט בעלמא שהחשוד אינו נאמן אפילו בדעבידא לאגלויי, כאן ירא מלשקר למשלחו מפני שהזכיר לו שם האיש בפירוש ועלול לברר הדבר ולתובעו.

א. נחלקו הדעות האם נאמן השליח לומר 'לקחתי מפלוני' והמשלח לא הזכיר לו לקחת ממנו דוקא, האם ירא לשקר משום שאפשר לברר אצל אותו פלוני או שמא אינו מתירא כי יוכל להשתמש ולומר לא ממנו לקחתי אלא מאחר (ע' תורת הבית ד, ב ובבבדק הבית שם; ש"ך קיט ס"ק לה; חו"ד ובהגר"א).

ב. יש אומרים שאין נאמן אלא כלפי איסורין דרבנן, אבל לא מדאורייתא (בית יוסף ורמ"א יו"ד קיט, יט). ויש חולקים (פר"ח ט"ז ובהגר"א שם).

ה. אמר רב יהודה: אין רואים בכור לישראל אא"כ כהן עמו – חוששים שמא ישחטנו ויאכל בעצמו ויימנע מליתן לכהן.

ואולם מסופר על רב אשי שהתיר בכור לישראל הבא לפניו עם מום מובהק – שהרי רואים שאדם זה מדקדק במעשיו שנוהר בכבוד החכם לבוא לפניו להתיר לו מום מובהק [והלא הוא מום שידוע לכל ששוחטים עליו], ודאי אדם כזה לא יגזול מן הכהן מתנתו. ורק כשבא לשאול על מום מסופק, הצריכו כהן עמו.

וכך כתב הרמב"ם (בכורות ג, ג): אם היה חכם מדקדק במעשיו – רואים לו לבדו.

ו. הכל נאמנים על מומי מעשר, להעיד שמאליו נפל המום – שהרי אם רצה היה יכול להטיל מום בכל עדרו קודם שעושר בהמותיו.

דפים לו – לז

נה. התר בכורות והתר נדרים – עפ"י כמה?

התרת בכורות; במומים מובהקים, כגון נסמית עינו ונקטעה ידו – על פי שלשה אנשים מבני הכנסת (= שאינם חכמים). ודוקא במקום שאין מומחה (ר' ירמיה בר אבא בשם רב או שמואל). אבל מומים שאינם מובהקים אינם ניתרים ללא מומחה.

רבי יוסי אומר: יש שם עשרים ושלשה אינו נשחט אלא עפ"י מומחה (אפילו במומים מובהקים). הלכה כחכמים.

בכור בחוצה לארץ (שאינו ראוי להקרבה. תמורה כא:), נותר בשלשה בני הכנסת ללא מומחה (כן אמרו בשם רבי יהושע בן לוי / רבי יהודה נשיאה), במומין מובהקים (רבא). ומשמע שבחול"ל אין צריך לחזר אחר מומחה כלל, ובה חלוק מבכור בארץ. וכן נראה מלשון הרמב"ם בכורות ב,ג).

א. הוא הדין בזמן הזה אף בארץ (תוס', כפשט המשנה המדברת בארץ לאחר החורבן). וללא התרה לעולם אינו נשחט, אפילו במום מובהק (תוס').

ב. 'מומחה' שאמרו, לאו דוקא סמוך שהמחוהו ב"ד אלא מופלג בחכמה, בהלכות בכורות ובמומחיות במומים (עפ"י תוס' ורא"ש. ובסנהדרין (ה) אמרו שצריך ליטול רשות מן הנשיא פעם אחת. וי"א אפילו זקן ויושב בשיבה (- בשיבת סנהדרין), צריך ליטול רשות להתיר בכורות. ע' יומא עח. ולכאורה נראה שהתוס' והרא"ש לשיטתם בהתרת נדרים שא"צ סמוך, אבל לדעת הראשונים ש'מומחה' שאמרו שם היינו סמוך, הוא הדין להתר בכורות).

ובזמן הזה אין נראה שיהא שום אדם נחשב למומחה (עפ"י תוס'. וכ"כ הפוסקים לענין נדרים. ויש מהראשונים חולקים שם, ולכאורה ה"ה לכאן). הלכך אין אנו עושים מעשה במומים שאינם מובהקים כדוקין שבעין, שצריך להם חכם מומחה. ואולם צרימת אוזן בסחוס יותר מכדי חגירת צפורן, ניכר הדבר לעין והרי זה מום מובהק (עפ"י רא"ש. וע' בפוסקים יו"ד שט).

ג. משמע מדברי הרמב"ם (כפי שפרשו הראשונים את דבריו), שבכור שנולד בחול"ל לא נתקדש כלל. ואולם הראב"ד השיגו, וכן הרמב"ן האריך להוכיח שמתקדש ולא נתמעט אלא מהקרבה. וכן דעת הרשב"א (ח"א שלא תכז) הר"ן (בתשובה ז) הרא"ש ועוד, וכ"פ בשו"ע.

התר נדרים; חכם מומחה מתיר לבדו. וכשאין נמצא חכם – שלשה מתירים את הגדר. רבי יהודה אומר: שלשה מתירים ואחד מהם חכם. ופרשו שהשנים האחרים צריכים שיהיו מבינים טעמי הלכות נדרים כשמסבירים להם (ואותו חכם ילמד את השנים. רש"י), אבל עמי הארץ לא.

א. יש אומרים שהמומחה שאמרו – סמוך הוא, כ'מומחים' שאמרו לקידוש החדש (עפ"י רמב"ן ורשב"א נדרים כג; רמ"ה).

ויש אומרים שאין צריך שיהא סמוך (עפ"י תוס'; רמב"ם שבועות ו,ה; ר"ן נדרים שם ובדף ח ועח: רשב"ם ב"ב קכ:), אלא כל חכם מובהק ומופלג כרב נחמן בדורו מתיר. ואין נראה שבזמן הזה יהא שום אדם נחשב מומחה לכך (תוס'; רא"ש נדרים פ"ג; יו"ד רכח,א). ויש אומרים אפילו אינו מופלג כל כך אלא דגמיר וסביר בכל מקום (ריטב"א) מתיר (עפ"י ר"ן נדרים שם ובדף ח: ועח: וכ"כ בב"י בדעת הרמב"ם שבועות ו,ה ועוד).

ולפי דעה זו, החכם שהוא אחד מהשלשה [לרבי יהודה] אין צריך שיהא גמיר וסביר בכל מקום, שאם כן הלא יכול הוא לבדו להתיר – אלא די בגמיר וסביר בהלכות נדרים (עפ"י ריטב"א נדרים כב:).

ב. הלכה כחכמים (רמב"ם שבועות ו; יו"ד רכח).

יש אומרים שגם לדעת חכמים צריך שיהיו השלשה מבינים כשמסבירים להם, ודי שמבינים קצת כדי שידעו מה מתירים, וגם צריך שיודעים לפתוח פתח (עפ"י שו"ע יו"ד רכח וש"ך – עפ"י

רמב"ן ר"ן רא"ש וריטב"א בנדרים כג עה). ויש אומרים שאפילו הדיוטות גמורים מתירים (כן נקט הכס"מ בדעת הרמב"ם שבועות ו,א, וכ"ה בב"י).
והרמ"ה (ב"ב קכ. ומובא ברבנו ירוחם יד,ז) כתב שצריך שהשלשה ידעו הלכות נדרים, שהרי כל ישראל שהיו בימי משה למדו ממנו, ומשם למדו התר שלשה הדיוטות [אלא שאין צריך סמוך או בקי בתלמוד] (וע"ע ריטב"א ב"ב קכ בשם מורו).
ג. בירושלמי (נדרים י,ח) מובאת דעת חכמים שאפילו במקום שיש זקן, שלשה הדיוטות מתירים. ואולם הלכה כתלמודנו שאין מתירים אלא כשאין חכם.
וכתבו התוס' שבזמן הזה אין נראה שיהא שום אדם נחשב מומחה לכך.

דף לז

נו. השוחט את הבכור ומכרו, ונודע שלא הראהו לחכם – מה יהא על דמי המקח? מה הדין במוכר פרה שחוטת ונודע שהיא טרפה, וכיוצא בזה בשאר מאכלות אסורים?

לסתם מתניתין, המוכר בכור ונודע שלא הראהו לחכם, והרי הוא אסור – קנסוהו להחזיר את הדמים, אפילו עבור הבשר שנאכל ע"י הלוקח. ושאר הבשר – יקבר, שהריהו אסור בהנאה. וכן הדין במוכר בהמה ונמצאת בטרפה – יחזור הבשר למוכר והוא יחזיר הדמים. וכן מובא בבב"ב פירות ונמצאו טבלים, יין ונמצא יין-נסך – מה שאכלו אכלו ויחזיר להם הדמים.
אם הלוקח לא עבר איסור, שמכר את הטרפה לנכרי – נותן הלוקח למוכר דמי בשר טרפה, ושאר הדמים – ללוקח.

אפילו מכר הלוקח לנכרי ביוקר, אינו חייב לשלם למוכר אלא דמי טרפה בזול, לפי שמכר להם טרפה מדעתו (עפ"י רבנו גרשום).

ובבכור, אם מכרו הלוקח לנכרי – אין למוכר דמים כלל, שהרי הבכור אסור בהנאה ולא חל המקח והדמים שבידו אינם חליפי הבכור, וגם לא הפסיד המוכר כלום – הלכך אין למוכר בהם שום זכות (עפ"י רע"ב, כפי שפירש בשו"ת משיב דבר ח"ב סוס"י נו. ועוד טעם, שהרי קנסוהו כל שהכשיל את הלוקח באיסור).

רבי שמעון בר"א אומר: דברים שהנפש קצה בהם, כגון נבלות וטרפות שקצים ורמשים – יחזיר את הדמים (כולם, שמשעה שנודע לו הדבר לא נהנה ממה שאכל. ערש"י). דברים שאין הנפש קצה בהם כגון בכורות וטבלים ויין נסך, ואכלם הלוקח – המוכר נוטל קצת מן הדמים. והעמידו זאת באופן שהמוכר נפסד ע"י אכילת הלוקח, כגון בבכור שאכל את מקום המום, ואלמלא שאכל היה ניתן להראותו לחכם (כדברי ר' יהודה). וכן בטבל – יכול לעשר, וביין נסך – בתערובת, שיכול היה למכור כולו לנכרי חוץ מדמי יי"ג שבו (וכרשב"ג), וכיו"ב.

א. כתב הרמב"ם שבדברים האסורים מדברי סופרים, אם אכלם הלוקח – אין המוכר מחזיר לו כלום.

ב. לענין ספק-איסור – ע' בגרסאות ברש"י; ט"ז וש"ך יו"ד קיט; שבט הלוי ח"ב מג.

פרק ששי

נז. א. על אלו סוגי מומים שוחטים את הבכור?
ב. על אלו פגמים באונן שוחטים את הבכור, ועל אלו אין שוחטים?